

Pap Izabella

A földbirtok jelentősége ma Kobátfalván

Bevezetés

A szocialista mezőgazdaság kialakulását megelőző időszakban a székelyföldi falvakban, így az általunk vizsgált településen, Kobátfalván¹ is a falusi társadalom legjelentősebb részének (eltekintve a faluban tevékenykedő pár értelmiségi vagy iparos személytől) a megélhetési forrását a földbirtok adta. A földbirtok tulajdonlása a helyi társadalomban homogenizáló tényező volt a gazdálkodás jellege, a mezőgazdaság és ágazatai – az állattartás és földművelés – tekintetében, és differenciáló volt a földbirtok mérete és a tartott állatok száma vonatkozásában (vö. Egyed 1981: 195–200). Jelen tanulmányban – mely 2007-ben megvédett szakdolgozatomnak képezi részét – azt vizsgálom meg, hogy a földbirtoknak milyen jelentősége van egy olyan faluban, amelynek lakói a kollektivizálást megelőzően hagyományosan a vegyes termékszerkezetű mezőgazdaságból éltek, kiegészítő jövedelemre csak korlátozottan tehettek szert, és ahol az 1990-es változásokat követően is újratermelődni látszottak a hagyományos struktúrák. E vizsgálatnak – a föld változatos értékeinek feltérképezése mellett – az is célja, hogy rámutassak a földdel kapcsolatos vélekedések társadalmi csoportoktól is függő eltéréseire és arra, hogy ezen belül milyen hangsúlyeltolódások tapasztalhatók a szimbolikus és gazdasági értékek és érdekek síkján.

Ennek megfelelően arra a kérdésre szeretnék választ találni, hogy a megváltozott gazdasági feltételek mellett mit jelent ma a föld birtoklása a kobátfalvi földterülettel rendelkező lakosság számára. Mi jellemzi a föld és az ember közti viszonyt? Milyen mértékben jellemző a szakirodalomban is gyakran emlegetett a föld és birtokosa közti személyes viszony? Hogyan lehet jellemezni az egyes földbirtokkal rendelkező, de más-más gazdálkodási

---

¹ Udvarhelyszéki, Nyikó menti, Siménfalva községhez tartozó közepes település mintegy 400 lakossal. A falut erdős dombok övezik, a gazdálkodás az adott természetföldrajzi körülmények között vegyes termékszerkezetű, a szakosodó gazdaságok ritkák, a specializáció foka alacsony.

módot folytató személyek viszonyát a földhöz? A készített interjúk alapján azt szeretném megvizsgálni, hogy ma hogyan beszélnek a földbirtokról, a földterület gazdasági aspektusát helyezik-e előtérbe, mint reális megélhetési forrást vagy csak erkölcsi, szimbolikus tőkét jelent?

Feltételezésem szerint a mai kobátfalvi gazdasági és társadalmi viszonyok között a föld birtoklásáról nem beszélhetünk úgy, mint a hagyományos paraszti gazdálkodásban, a szocialista mezőgazdaság megalakulása előtt, amikor ugyanis a földtulajdon egyszerre biztos megélhetési forrást jelentett, ugyanakkor a gazdasági függetlenség és a társadalmi presztízs letéteményeseként erkölcsi, szimbolikus értéket képviselt. Megfigyeléseim szerint a földbirtokhoz való viszony, a földbirtokról való gondolkodás a mai körülmények között jelentősen megváltozott, differenciálódott, a föld birtoklásának a fent említett két funkciója sok esetben elválik egymástól, egyes esetekben csak mint gazdasági tőke jelenik meg, más esetben egy szimbolikus töltettel is társul az előbbi értékelés, végül pedig olyan esetekkel is találkozhatunk, amikor a föld birtoklása morális, ideológiai kérdésként, vetődik fel.

Dolgozatom további részében ezen feltevésemet szeretném igazolni, valamint választ keresni arra, hogy a föld birtoklása a kobátfalvi társadalom melyik rétege számára jelent kizárólag gazdasági tőkét, illetve kik számára jelent szimbolikus, erkölcsi értéket. Itt hangsúlyozni szeretném, hogy megállapításaim csak a falu lakosságának arra a rétegére vonatkoznak, amelyek tagjai a 2005-ös mezőgazdasági összeírás szerint földterületet birtokolnak.²

Történeti változások – mai helyzetkép

A szakirodalom is kiemeli (vö. Fél–Hofer 1997), hogy a hagyományos falusi társadalmakban a föld birtoklása nemcsak anyagi értéket, nemcsak termelőeszközt jelentett, amely a család megélhetésének biztosítója volt, hanem „a helyi hierarchiákban és viszonyrendszerekben a földbirtok az elismert társadalmi pozíció nélkülözhetetlen eleme volt” (Oláh 2004a: 18). A földbirtok ezzel együtt erkölcsi értéket is képviselt, hiszen egy jelentős nagyságú, és jól megművelt földbirtok a gondos tervezésről és a tulajdonos szorgalmáról tanúskodott. Nem utolsó sorban pedig az önellátó, saját gazdálkodását megszervező és irányító termelési mód a falusi társadalomnak függetlenséget

² Lásd a *Függelékben* szereplő táblázatokat.

jelentett, szabadságérzetet kölcsönzött. Tehát az 1962 előtti időszakban, a kollektivizálás előtt a falusi társadalomban, így Kobátfalván is a föld birtoklása jelentette a kizárólagos anyagi feltételt a családok fenntartásához, ezenkívül erkölcsi értéket képviselt, valamint társadalmi struktúráképző szerepe volt: *Mert ezelőtt akinek földje vót, öt-hat hektár, az abból megélt egy közepes család, de akinek nem vót földje, az szóga vagy napszámos kellött lögyön, s abból kellött megéljön.* (M. D.)

Az erőszakos kollektivizálás nemcsak a föld birtoklásától fosztotta meg a lakosságot, hanem megváltoztatta azt a kötődést, amit a föld termelőeszköz voltán túl jelentett (vö. Oláh 2001). Ebben az időszakban a politikai hatalom önkénye folytán a föld már nem az önrendelkezés szimbóluma, hanem sok család számára a teljesíthetetlen adókivetés okán teher³: *A kollektivizálás már egy megkönnyebbülés volt, hogy megszabadultál a tehertől.* (O. M.)

A földek újbóli kiosztásának érdekében Kobátfalván is földosztó bizottságot alakítottak, azonban a helyi gazdák még e bizottság megalakulása és működésbe lépése előtt birtokba vették a valamikori tulajdonukat képező területeket. És minden család egyéni művelésbe vette birtokát, még a városra települt fiatalabb generáció is rész munkaidőben kiegészítő jövedelemre igyekezett szert tenni a földek megművelése és állattartás révén: *A fiam [aki városban lakik] még vött is [földet]. Hát igön, hogy pótolja a benti jövedelmet.* (M. D.) Tehát a rendszerváltás után, az 1991-ben megjelent földtörvény értelmében Kobátfalván is reprodukálódott az 1962 előtti birtokstruktúra: mindenki ugyanott igényelte vissza földbirtokát, ahol hajdan volt. Az agrárszakemberek javaslata ellenére e faluban sem történt meg a földek tagosítása a hatékonyabb művelés céljából, hiszen „a földek eredeti helyén való visszaszerzése elsősorban szimbolikus értékű döntés volt, az elnyomás frusztrációit leküzdeni segítő, önmagán túlmutató, szimbolikus térfoglaló aktus” (vö. Peti 2004: 189).

A falu lakossága lelkesen nekilátott a visszakapott föld megműveléséhez, és a hagyományos önellátó gazdálkodás ismét meghonosodni látszott. Azonban hamarosan kiderült az itteniek számára is, hogy a visszakapott földbirtok csak egy feltétele a mezőgazdaságnak, az ehhez szükséges további feltételek pedig nem adottak: *Amikor visszaadták, akkor pillanatnyilag azt hitték, hogy ki tudja, milyen jó lösz, de most már adják ki bérbe a földeköt.* (Sz. G.) Egy helyi nyugdíjas gazda becslése szerint *akik béadták* [a földet a

³ A kollektivizálás lezajlásához lásd még Kápolnási 2005, László 2005.

kollektív gazdaságba] *annak húsz százalékénál több nem tudott hézzafogni a gazdasághoz.* (Sz. G.) Ennek okait a rendszerváltás után megjelent, a hagyományos gazdaság esélyeit latolgató szakirodalom részletesen tárgyalja (lásd például Vincze 1995), de több tényezőt maguk a helyi gazdák is megfogalmaznak ezzel kapcsolatban.

Az újonnan visszaadott földek megművelésének egyik akadályát abban látják, hogy nem adták vissza a megműveléshez szükséges termelőeszközöket, amelyeket be kellett adniuk a kollektívbe: *Vissza is adták, csak megnyomorították az embereket, mert nem adták vissza a kellékeket. Se szekeret, se ekét, se semmit. Úgy hogy a falusi nép meg volt nyomorítva. Beadtunk két nagy lovat, tehenet, boronát. És így egy hitvány szarvatlan tehent kaptam volt vissza, amit kisorsoltak, 1992-ben.* (P. Gy.) Ehhez kapcsolódik, hogy sok családban hiányzott az anyagi tőke, amellyel új termelőeszközöket vásárolhattak volna (Oláh 2004b: 27), ami még jobban leszűkítette a gazdálkodás kibontakozásának lehetőségét és az ismét gazdálkodni képes háztartások körét.

Egy másik problémaként a kollektív megalakulása utáni elvándorlási hullámot említik, ami a fiatal generáció kiáramlását jelentette a faluból (vö. Oláh 2004b: 26): *az öregebbek, s a középkorúak maradtak, aki fiatal volt s tudott jól mozogni az elmönt,* és ipari egységekben keresett munkát a tizenkét, illetve tizennyolc kilométerre lévő mezővárosi, valamint kisvárosi településeken, Székelykeresztúron és Székelyudvarhelyen. Ezek vagy az ingázást választották, amihez adva voltak a feltételek, vagy betelepültek e városokba. A rendszerváltás után mindkét folyamat eredményeként munkaerőhiány keletkezett a gazdaságokban, hiszen az állami alkalmazottak – ha csak teheték – nem adták fel a hivatalos jövedelmet biztosító munkahelyet, és még elenyészőbb volt azoknak a száma, akik visszatelepültek, és mezőgazdasági tevékenységbe fogtak. Az e témára vonatkozó szakirodalom még számos egyéb hátráltató tényezőt sorol fel a kisüzemi gazdaságok esélyegyenlőtlenségét magyarázandó, mint például a szakértelemhiányt, vagy a megfelelő piacrendszer hiányát a termények értékesítésére.⁴ Mi azonban nem térünk ki részletesen erre, mert jelen dolgozat célkitűzése nem ez.

⁴ A szakértelem és piac szerepére történeti vonatkozásban lásd Balogh 1972, jelenkori helyzetre vonatkoztatva Szabó Á. 2007.

Birtokszerkezet, termelés

Tehát amint már említettem, Kobátfalván a szocializmust megelőző időkben minden család mezőgazdasági termelés folytatott, ez biztosította az egyetlen jövedelmi forrást, természetesen a földbirtok nagyságában családonként lényeges eltérések voltak. Ezzel szemben a közelmúlt, a 2005-ös év mezőgazdasági statisztikáját áttekintve elsőként az tűnik szembe, hogy a falu mezőgazdasági földalapja nem a faluban lévő összes háztartás tulajdonában, hanem csupán az összlakosság felének a kezében összpontosul. Azaz 180 háztartás közül csupán 92 rendelkezik mezőgazdasági művelésre alkalmas földterülettel. Természetesen a kollektivizálást megelőző időszakban is voltak iparos, értelmiségi vagy agrárproletár családok, akik nem rendelkeztek saját földbirtokkal, de az árnyok szembetűnően megváltoztak az említett időszakhoz képest.

A falu mezőgazdasági területe tehát e 92 háztartás tulajdonában van, és a statisztika szerint e földterület legnagyobb része művelés alatt van. Parlagon maradt terület csak elenyésző számban jelenik meg az említett 2005-ös mezőgazdasági összeírásban. Azonban a helyi becslések szerint jelentékenyebb területek maradnak műveletlenül mint ahogy az a statisztikában megjelenik. Egy helyi nyugdíjas gazda becslése szerint: *akik beadták [a földet a kollektív gazdaságba] annak 20 százalékénál több nem tudott hezafogni a gazdasághoz.* (Sz. G.) Azok a családok, akik azelőtt földműveléssel foglalkoztak, de a jelen körülmények közt képtelenek megművelni földterületeiket, bérbe vagy részes művelésbe adják azt, ellenkező esetben pedig kénytelenek parlagon hagyni. Éppen ezért érdemes röviden kitérni arra – mielőtt rátérnénk a dolgozat tulajdonképpeni témájára, hogy mit jelent ma Kobátfalván a föld birtoklása, a föld és az ember közti viszony –, hogy a 2005-ös mezőgazdasági statisztika alapján a Kobátfalvára jellemző birtokmegoszlást, illetve a földbirtok hasznosítását főbb vonalakban mi jellemzi. A függelék 1. táblázatából kitűnik például, hogy Kobátfalván a mezőgazdasági földterülettel rendelkező háztartások estében leginkább jellemzőek az egy-négy hektár nagyságú földbirtokok (nem számítva ide a fél hektár alatti földbirtokokat, mivel ez csak a házhelyet és a ház melletti zöldségest vagy gyümölcsöst teszi ki), amelyek a helyi vegyes gadálkodást is figyelembe véve nem elegendőek a rentábilis gazdaság fenntartásához.

Az említett statisztikát tovább elemezve a kobátfalvi földhasználati formákról azt állapítjuk meg hogy a földterületeknek csak egynegyed részét hasznosítják szántóterületként. A mezőgazdasági földalap több mint felét, összesen 56%-át kaszáló, illetve legelőterületként hasznosítják.

Hasznosítási mód	Hektár	%
szántóterület	112,33	26,5
legelő	88,09	20
kaszáló	152,79	36
erdő	68,89	16

A földbirtok hasznosítási módjának ilyenfajta arányát az indokolja, hogy Kobátfalva természeti adottságaiból kifolyólag a fő mezőgazdasági tevékenység az állattenyésztés. A helyi közvélemény egyöntetűen megegyezik abban, hogy Kobátfalva viszonylatában csak az állattenyésztés, pontosabban a szarvasmarhatenyésztés hoz hasznot, mert a tejet viszonylag jól tudják értékesíteni: *Itt nálunk a mi viszonylatunkban, ezzel az éghajlattal és domborzattal kimondottan csak állattenyésztéssel érdemes foglalkozni.* (T. M.) Növénytermesztéssel kizárólag saját szükségletre foglalkoznak: *s aztán még amit tavasszal vetünk: egy kicsi pityóka, egy kicsi töröbúza, de ez csak mind a szükségletre, eladásra egyáltalán.* (P. S.) Ezen túlmenően pedig ez a mezőgazdasági ágazat kizárólag az állatok takarmányozásának szolgálatában áll. A szántóterületek hasznosítása túl nagy költséget igényel, a talajviszonyok sem megfelelőek, és a jelentős vadkárok is csökkentik a terméshozamot: *Itt inkább a legelőt kellene hasznosítani, amire épp a legkevésébbet fordítanak. Ami tulajdonképp hasznot hozna. Mert más mezőgazdasági munka nem hoz hasznot, mert borzasztó nagy a költsége. Akár legyen eszköze, úgymint ráfizetéses nálunk a termelése például a gabonának. Mert olyanok a talajviszonyok, s a fekvése. Amíg máshol tudnak szántani két irányba, addig mi egy irányba szántunk. A talaj kötött talaj, aminek a megművelése egy olyan volumenű munkát igényel, amit a Bánátban vagy Dobrudzsában el tudnak kerülni.* (T. M.)

A szocialista mezőgazdaság megalakulását megelőző időszakban a tenyésztett állatok, leginkább a szarvasmarhák létszámát minden háztartásban a földbirtok mérete határozta meg, az hogy az hány tehén eltartására elegendő. A 2005-ös év mezőgazdasági statisztikáját kielemezve lényeges eltéréseket figyelhetünk meg a földbirtok mai megoszlását és az állatok számát illetően: mindamelllett, hogy a falu háztartásainak csupán csak fele rendelkezik földbirtokkal, a földterülettel rendelkező családoknak ismét csak mintegy fele foglalkozik szarvasmarhatartással. Tekintve, hogy ez a mezőgazdasági ágazat juttatja jövedelemforráshoz a háztartásokat, a mezőgazda-

ság súlyát a gazdaságonkénti szarvasmarha állomány alapján becsülhetjük fel, a növénytermesztés ugyanis csak az állatok takarmányozását, és a saját szükséglet kielégítését szolgálja, ugyanúgy mint más háziállatok (disznó, juh, háziszárnyasok) tartása.

1-2 tehén	3-6 tehén	7-30 tehén
27 háztartás	17 háztartás	11 háztartás

A további, földterülettel rendelkező, de azt megművelni képtelen családokra jellemző, hogy a föld reprivatizációjakor visszacapott földbirtokot bérbe, részes művelésbe adják, vagy pedig parlagon marad. A legkevésbé jellemző az, hogy eladják a földterület.

A fentiekben áttekintett birtokmegoszlást és az állattenyésztési arányokat figyelembe véve – és ha megfigyelési szempontként a gazdálkodásmódot és a jövedelemforrást alkalmazzuk – megfigyeléseim szerint Kobátfalván a mezőgazdasági tevékenységet folytató háztartásokat öt gazdálkodási típusba sorolhatjuk.⁵ Dolgozatom további részében ezen gazdálkodási típusokat szeretném meghatározni, arra fektetve a hangsúlyt, hogy kiderüljön, hogy mit jelent a földnek a birtoklása az egyes esetekben. Mit jelent ma a földbirtok Kobátfalván? Melyik gazdaságtípus számára jelent reális jövedelemforrást a földbirtokból származó jövedelem? Milyen mértékben járul hozzá a család anyagi szükségleteinek a kielégítésére? Másrészt pedig kérdésként merül fel számomra, hogy mit jelent a föld birtoklása anyagi értékén túlmenően. Az egyes gazdaságtípusokban figyelhető-e meg különbségek az ember–föld viszonyt illetően? Milyen szempontok érvényesülnek, mi jellemzi azt a mentalitást, amely az egyes gazdálkodási stratégiák háttérében meghúzódik, amikor egy adott terület megműveléséről vagy parlagon hagyásáról, egy adott földbirtok eladásáról vagy megtartásáról dönt egy család. A gazdaságtípusok vizsgálatának keretén belül eseteleírásként be szeretnék mutatni három, különböző gazdálkodási stratégiát folytató gazdaságot, amelyeket összehasonlítva fény derülhet mind a gazdálkodási, mind a mentalitásbeli különbségekre.

⁵ A gazdálkodási típusokhoz lásd Kotics 2001: 121–126, Oláh 2004b: 28–32, Peti 2004: 198–203. Ezekben a munkákban – mint elemzésemben is – a termelés volumene és a piaccal való kapcsolat képezte a kategorizálás két legfontosabb szempontját, azonban ezt érdemes kiegészíteni az ember–föld kapcsolatának elemzésével is.

Gazdálkodási típusok, viszonyulások

A földet bérbeadók

A kobátfalvi társadalomban kimutatható egy olyan réteg, mely viszonylag jelentős, két-hat hektár közötti földbirtokkal rendelkezik, de nem adottak számára a föld megműveléséhez szükséges anyagi feltételek és humán erőforrások. Ez a csoport nagyjából azoknak a nyugdíjas családoknak a rétegét öleli fel, akik a föld reprivatizációjakor a földjeiket visszaigényelték, de munkabírásuk már nem teszi lehetővé, hogy azt megműveljék, és fiatal munkaerő nincs otthon a családban. Ezért termény vagy pénz ellenében részes művelésbe, vagy a faluban tevékenykedő három mezőgazdasági vállalkozónak bérbe adják birtokukat. Az ebből származó hasznot e családok a nyugdíj mellett mellékjövedelemként emlegetik. Azonban az se ritka, hogy nem sikerül részes művelésbe vagy bérbe adni e területeket, így azok paragon maradnak.

Kettős jövedelemforrásra támaszkodók

A második kategóriába sorolhatjuk azokat a kisüzemi gazdaságokat, amelyek rendelkeznek egy-négy hektár földterülettel, és ennek függvényében foglalkoznak állattartással. E háztartásokra jellemző, hogy kettős jövedelemből tartják fenn magukat. Egyrészt a család felnőtt tagjai idénymunkások, bérmunkások, állami vagy magánvállalatoknál alkalmazottak, de emellett rendszeres mezőgazdasági tevékenységet folytatnak. E családi gazdaságokat az jellemzi, hogy mindkét ágazatból valós jövedelemre tesznek szert, a két jövedelemforrás kiegészíti egymást, és együtt lehetővé válik a család fenntartása. Sok esetben az állami munkahelyről származó jövedelemforrást visszaáramoltatják a mezőgazdaságba, és így hatékonyabb termelést sikerül elérniük, ami lehetővé teszi számukra a mezőgazdasági termelőeszközök kiegészítését.

Úgy tűnik, hogy ez esetben reális jövedelemforrást jelent a mezőgazdaság, de e rétegnek még mindig nem sikerült olyan termelési szintet elérnie, hogy a mezőgazdaságot nevezhesse a fő jövedelemforrásnak. A mezőgazdaságból származó hasznot mellékjövedelemnek tekinti, ami nem pénz formájában valósul meg, hanem a család önellátását biztosítja élelmezés szempontjából, és ez hasznosan egészítheti ki az alkalmazottként szerzett jövedelmeket.

Nyugdíjas gazdák – szimbolikus értékek

A harmadik kategóriát azok a mára már nyugdíjas családok képezik, akik jelentős földbirtokkal rendelkeznek, hiszen a kollektivizálás előtt kisüzemi gazdálkodást folytattak, és a rendszerváltás után visszaigényelték birtokaikat. A rendszerváltás után igyekeztek újra berendezkedni a 1962 előtti hagyományos gazdálkodási módba, lehetőségeikhez mérten termelőeszközöket is vásároltak. Ez a réteg ragaszkodik a birtokok megműveléséhez, és a családban levő, gyakran városról, munkaidő után segíteni hazatérő fiatalabb munkaerő segítségével, valamint saját munkaerejükre, munkabírásukra támaszkodva megművelik földjeiket vagy birtokaik egy részét, és munkabírásuk függvényében tartanak egy-három tehenet. Gyakran idénymunkásokat, napszámosokat vesznek igénybe egy-egy munkafázis elvégzésére. E gazdálkodási stratégiára az jellemző, hogy saját munkaerő és mezőgazdasági felszerelés hiányában, valamint amiatt, hogy gyakran napszámosok munkáját kell igénybe venniük, képtelenek hatékony termelést folytatni, és valós jövedelemre szert tenni. Ezen azt értem, hogy az egy év alatt a föld megmunkálására fordított költségek sok esetben meghaladják a belőle származó jövedelmet. E munkálatok elvégzését sokszor a nyugdíjból fedezik. Ez a társadalmi csoport nem végez gazdasági kalkulációt egyáltalán, így az esetleges veszteség, vagy a jövedelemhiány nem szembetűnő: *mi ilyent nem csináltunk soha, mert az aratáson kívül a fiam mindönt elvégzett, s azt nem számítottuk sehova. Így nem számítottuk soha, hogy érdömös-é termelni vagy nem.* (M. D.)

Véleményem szerint ebben a gazdálkodási stratégiában nem az a cél, hogy tiszta jövedelemre, azaz profitra tegyenek szert, még csak nem is az önellátás a fő szempont, hanem az, hogy a föld ne maradjon parlagon. Úgy tűnik, hogy egy másfajta kötődés van itt a földbirtok és tulajdonosa között, ez az a réteg, amely a föld birtoklását mint morális, ideológiai kérdést kezeli, ami arra ösztönzi, hogy körömszakadtáig ragaszkodjon a földje megműveléséhez.

Esetleírás: Mircse Domokos, 78 éves, nyugdíjas gazdálkodó

A családi földbirtok összesen tizenhat hektár, amelyet a szülők elhalála után (70 éves korában) a városra települt testvéreitől megvásárolt, hogy a családi földbirtok egyben maradjon. E földbirtokból három hektárt lánya családja művel, a fennmaradó tizenhárom hektárt pedig maga igyekszik megművelni

fia segítségével, aki városon él családjával együtt, és munkaidő után foglalkozik földműveléssel. A földbirtokot – bevallása szerint – a következőképpen hasznosítja: négy hektár szántó, a többit pedig kaszáló és legelőterület. Annak ellenére, hogy az állatállomány (két tehén, hét juh) takarmányozása miatt nem lenne szükség ennyi földbirtokra és ennek megművelésére, mégis: *Ezt mind megműveljük. A kaszálót idáig mind megkaszáltuk. Soha nem maradt parlagon.* Tehát nyilvánvaló, hogy ennyi területen takarmányfölösleget termelnek, és ennek értékesítésére sincs lehetőség: *Hát mind nem eszik meg az állatok, mert most is vóna széna eladó, de nincs akinek eladni.*

Ebben a gazdálkodási stratégiában nem egy közgazdasági értelemben vett racionális magatartás érvényesül, hiszen megvásárolják a családi földbirtokot, annak ellenére, hogy nincs szükségük rá az állatállományt tekintve, és a meglévő birtokot pedig igyekeznek megművelni, még ha olyan fölösleget is termelnek, amit ráadásul értékesíteni sem tudnak. Ő maga is azt állapítja meg, hogy anyagi szempontból nem jövedelmező, és a család fő jövedelemforrása a nyugdíj: *Itt nálunk az öregeknél, a nyugdíj képezi a jövedelmöt, kettőnknek a nyugdíja, s még a tehén után valami kicsi jó, de nem jó annyi, hogy ebből meg lehessen élni, amit mű tudunk csinálni. Há most is négy-öt-hat liter tejet viszök a csarnokba, a mi az... Nem jövedelmez ki, de csinálni kell, hogy a föld ne maradjon parlagon, ne maradjon műveletlen, mert az embör valósággal röstelli, hogy a föld megvan, s ott marad kaszálatlan. Mi idáig megkaszáltuk örökké, pedig nem volt nagy értelme mondom, mert a szénát se lehet eladni. Akinek ahhoz ereje van, hogy tud tartani jó sok állatot, akkor mondjuk inkább kijön a lépes, de akinek nincs, ki csinálja, nem érdömös.*

Ahhoz, hogy megérthessük, hogy mi rejlik e gazdasági szempontból racionálisnak nem mondható gazdálkodási stratégia mögött, értelmeznünk kell azokat a földbirtokról szóló diskurzusokat. Azt kell megvizsgálunk, hogy mi jellemezte e generáció és gazdaréteg földbirtokhoz való viszonyát az évtizedek során, azokban az időszakokban, amikor a földbirtokot magántulajdonként művelhették, és akkor, amikor a kollektív gazdaságok megalakulásakor megfosztották ettől, illetve amikor visszaállt ismét a föld magántulajdona.

A szocialista mezőgazdaság megalakulása előtt a paraszttársadalom számára a földbirtok jelentette a legfőbb anyagi értéket, annak megművelése a parasztcsaládok számára megélhetési formát és az anyagi gyarapodás lehetőségét biztosította. A fiatalok és a fiatal családok legfőbb törekvése a földvásárlás volt: *A szüleim is nehezen vötték, megvöttek egy-egy darab földet*

ott künn a szélyekön, me ott olcsóbb vót, ami másnak nem igön kellött. Neveltek egy malacot, vagy egy tehént adtak el, s abból vöttek tíz árat. Így szörözgették. A fiatalokuk arra mönt rea, hogy földet vögyenek. (M. J.) Sok fiatal pedig éveket töltött cselédként a nagyvárosokba, és hazatérve az így szerzett pénzüsszeget a családi földbirtok gyarapítására fordította: *úgy szörözte nagy része, Bukarestbe' is szógáltak, hogy egy-egy darab földet vögyenek.* (M. J.) Tehát a hagyományos paraszti társadalomban a földbirtok jelentette a kizárólagos megélhetési forrást: *falun az embörnek a vót a kenyér, a föld, a vót a szakmája.* (M. J.) A falusi társadalmi hierarchiában anyagi értékén túlmenően a földbirtoknak státuszszimbólumként is jelentős szerepe volt. A föld birtoklása a családok számára önrendelkezést biztosított, lehetővé tette az önálló döntéshozatalt a gazdálkodási folyamatokban. Egyszerűen a föld a szabadság és függetlenség jelképévé minősült e mentalitásban.

Mindebből látható, hogy a hagyományos, paraszti gazdálkodásban a földbirtok egyszerre jelentett anyagi és szimbolikus tőkét: a család morális tartása, normakövetése is megmutatkozott abban, hogy szépen megmunkált vagy elhanyagolt földbirtokok tulajdonosa-e. Ebből a nézőpontból érthetjük meg igazán azt a földbirtokhoz való ragaszkodást is, amit a falusi társadalom tanúsított a szocialista mezőgazdaság megalakításakor. Hiszen amikor a hatalmi erőszak megfosztotta a földbirtokától a parasztságot, nem csak anyagi javaitól fosztotta meg, hanem identitásától is. A földbirtoknak ez a kiemelt presztízse vezetett a paraszti társadalom és a politikai hatalom közt lezajlott konfliktusokhoz. Ez a fajta mentalitás élt tehát e generáció tudatában a kollektivizálás időszakában, és egyrészt ez a mentalitás tükröződött az utóbbi tizenhét-tizenkilenc évben is, amikor megtörtént a föld reprivatizációja, és éveken át tartó birtokpercek alakultak ki egy-egy kisebb parcella tulajdonjogát illetően.

Egy másik érv is kiderült e narratívákból arra vonatkozóan, hogy miért ragaszkodnak a földbirtokhoz annyira, hogy egy-egy kisebb területért éveket pereskedést folytatnak, vagy a családi birtok egyben tartására törek-szenek még akkor is, ha erejüket felülmúlja annak megművelése. Ez az érv pedig a jövő nemzedékről való gondoskodás, és az a meggyőződés, hogy a föld érték, még ha a jelen körülmények mindezt cáfolni igyekeznek is: *Az én meglátásom szerint most nincs értéke, mert a fiatalok elmentek itthonról, s az öregök nem tudják megművelni. De eljön az az idő, amikor lősz értéke a földnek, mert azt tudja meg akárki, hogy egyebütt nem lehet élelmet termelni sem embörnek, sem állatnak, csak a földben. Csak ennek még nem*

jött el az ideje. Mert meg lehet élni a földből is, csak melléje kell állni, s meg kell művelni. El kell jöjjön az az idő, hogy a földnek értéke kell lögyön. (M. D.)

E narratívák szerint nem pedig valós anyagi szükséglet, hanem a jogtalanul elvett tulajdon visszaszerzése, a paraszttal szemben elkövetett igazságtalanságok jóvátétele, és a jövő nemzedékről való gondoskodás volt a legfőbb motiváció e generáció számára, hogy – amikor lehetőség nyílt a föld reprivatizációjára – visszaszerezzék birtokaikat: *úgy el voltunk szokva ettől a nagy földtől, mert mi ugye, ahhoz a harminc árhoz vótunk szokva, s még a kollektívben is dogoztunk, s onnan adtak gabonát, s tartottunk egy tehenet, s növendéköt, s abból megvótunk jól. Igön, de most azé nem hagyassuk a földet, amikor változás lött, azt vissza kell vönni, mert eljön az idő, hogy azt unokánknak a gyermekökei még réa lösznek szorulva, hogy ebből kell megéjjenek. S értéke lössz. Mert ezelőtt is nagy dogot töttek a földért.* (M. J.) És ezzel az érvel indokolják azt is, hogy miért látták értelmét az esetenként éveken át tartó pereskedéseknek: *Mikor mondták, hogy hagyjunk békit, s ne pöröljünk P. J.-val azé a kilenc ár földér, én mondom, hogy neköm a másé nem kell, de a miénköt nem hagyom, me neköm nem kellött egy szikra se abból, mert itt vót elég azon kívüül. De gondoltam arra, hogy az unokáimnak még kellhet, ha nem tudnak tanulni, vagy nem jutnak hezza iskolához. Me azt mondták nagyapámék, hogy nagyobbbat vétközik az, aki a magát ehaggya, mint aki a másét ellopja.* (M. J.)

Mindezekből levonhatjuk az a következtetést, hogy e gazdaságtípusok számára a földbirtok nem jelent reális jövedelemforrást, megművelése nem biztosítja a család anyagi szükségleteit, és kiegészítő jövedelemforrásnak is csak kevés esetben mondhatjuk. E társadalmi réteg értékrendjében a földbirtok értékének meghatározásakor mindez erőteljesen él, ugyanakkor annak is tudatában vannak, hogy a mai, megváltozott gazdasági és társadalmi körülmények között nem biztosítja mindezt a földbirtok. Ezért sokszor ambivalens, ellentétes értékítéletek fogalmazódnak meg: *Hát le lehet mondani egy vagyonról, te? Nem lehet csak úgy!... Eladnók, de nem vesz senki földet!* (P. Gy.) Anyagi érték, de mégsem lehet értékesíteni. Azonban az eladási szándék is ritkán fogalmazódik meg, csak abban az esetben, ha a családban nincsenek örökösök, aki majd megművelhetné a földet: *A mi gyermekeink nem jönnek vissza, még az országba sem.* (P. Gy.)

E narratívákból az derül ki, hogy a földbirtok szerepe oly módon változott a kollektivizálást megelőző időszakhoz képest, hogy anyagi értéként beszélnek róla, de megművelése jelen körülmények közt számukra nem jövedelmező. Csak abban az esetben jelentene számukra jövedelmet, ha áruba

bocsátanak. Viszont morális kérdésként viszonyulnak e lehetőséghez, ami megakadályozza a birtokok eladását: erkölcsi kötelességnek érzik a családi vagyont képező földbirtok megtartását,⁶ egyrészt mert erre kötelezi a múlt, az ősök emléke, hiszen *a fiataikoruk arra mönt rea, hogy földet vögyenek*, másrészt pedig a földbirtok visszaszerzésére, megtartására és megművelésére kötelezi a jövő, hiszen az utánuk következő nemzedékek számára a megélhetés biztosítéka lehet: *mert eljön az üdö, hogy azt unokánknak a gyermekökei még réa lösznek szorulva, hogy ebből kell megéljenek. S értéke lösz*. Mindemellett a földbirtok megművelésében ma is érvényesül az az értékrend, hogy a birtok rendezettsége a család erkölcsét tükrözi. Szégyen a család számára az, ha a meglévő birtokot műveletlenül hagyja, függetlenül attól, hogy megművelése gazdasági haszonnal jár-e vagy sem.

Specializálódó tejjgazdaságok

Az általam negyedikként meghatározott kategóriába azokat a gazdaságokat sorolom, amelyekben egyik vagy mindkét felnőtt rendelkezik egy kötetlenebb munkahellyel, amit nem kívánnak feladni a mezőgazdasági tevékenység érdekében, ellenben a mezőgazdaságon belül olyan termelékenységi szintet képesek elérni, hogy a család fő jövedelemforrásaként az állattenyésztésből származó hasznot, a *tejpénzt* határozhatják meg. E családi gazdaságok hagyományos kisüzemi gazdaságokként működnek, de felfedezhetők mind mentalitásukat, mint termelés módjukat tekintve olyan elemek, amelyek arra engednek következtetni, hogy esélyük van arra, hogy a jövőben meghaladják ezt a szintet, és mezőgazdasági vállalkozásokká fejlődjenek. Ezen háztartások a család tulajdonában lévő négy-hat hektár kiterjedésű földbirtokon gazdálkodnak, illetve, ha az állatállomány takarmányozására ez nem elegendő, akkor további területeket vesznek részes művelésbe. Jellemző rájuk, hogy rendelkeznek fiatal munkaerővel, a középkorú családfő mellett a már nagykorú gyermekek is részt vesznek a mezőgazdasági tevékenységekben. Másrészt ezek a gazdaságok mindegyike már jelentős mértékben gépesítve van. Már a földbirtokok visszaszerzése után nem sokkal traktort vásároltak és azóta a család összjövedelme lehetővé tette, hogy folyamatosan bővítsék és korszerűsítsék a mezőgazdasági eszköztárat. E családok mentalitásában megfigyelhető egy olyan tendencia, hogy reális esélyt látnak arra, hogy a

---

⁶ Ez a földnek a prekapitalista gazdálkodásban betöltött szimbolikus értékével is kapcsolatban lehet (vö. Bourdieu 1978: 397).

jövőben a mezőgazdaság képezze a fiatal családok megélhetési forrását, és a gazdaság bővítésében és korszerűsítésében gondolkodnak, ez pedig a földdel való kapcsolatukat, az ahhoz kapcsolódó mentalitásukat is meghatározza, hisz vélekedésük szerint a föld egy olyan termelési eszköz, amely a család megélhetését és nem mellékesen a függetlenséget biztosítja.

Esetleírás: Pap Sándor, 51 éves, állami alkalmazott, gazdálkodó

A család összesen hat és fél hektár földbirtokon gazdálkodik, amelyből két hektár a családfő szüleitől örökölt saját birtok, négy és fél hektárt pedig részes művelésben használnak. A család fő mezőgazdasági tevékenysége az állattenyésztés, ezen belül szarvasmarhatenyésztéssel foglalkoznak, tizenegy darab fejőstehenet tartanak. Ezen kívül a négy tagú családból három családtag alkalmazottként is dolgozik: a családfő a faluban, a feleség a bogárfalvi tejbe gyűjtő központ kobátfalvi alkalmazottja, a lány egy székelyudvarhelyi vállalatnál dolgozik, a fiú pedig csak mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozik. Mindamellett, hogy állandó fizetést kapnak, a családfő a család fő jövedelmi forrásának az állattenyésztésből származó pénzüsszeget határozza meg: *jelen pillanatban a tejből jön a legtöbb*, a munkahelyről származó jövedelmet *egy kicsi plussznak* nevezi, ugyanakkor fontosnak tartja ezen munkahelyek fenntartását, mert a nyugdíjkorhatár elérése után ez jogosítja fel nyugdíjra.

A családfő elmondása szerint külső munkaerőt nagyon ritkán vesznek igénybe, hiszen mára már szinte teljes mértékben sikerült gépesíteniük a gazdaságot, a földművelési munkálatok nagy részét a fia egymaga végzi. A családfő a jövőbeni perspektívákat tekintve esélyt lát a gazdaság bővítésére, lehetőséget a korszerűsítésre: *Én abba is benne vónék, hogy mi magunknak csináljunk egy külön legelőt*. E gazdálkodási stratégia esetében sem mondható el az, hogy rendszeres költségvetési számításokat végeznének, hogy a gazdaság termelékenységégi szintjét követni tudják: *az idéntől kezdtük írni, hogy mennyit adtunk ki, mennyit kaptunk. Még idáig számításokat nem nagyon töltünk*. Viszont tudatosult ennek a szükségessége, és beindulóban van a kalkulációvégzés. Az alkalmazott földművelési technológiát tekintve használják egyrészt a hagyományos termelési ismereteiket, de nem zárkoznak el a mezőgazdasági szakemberek által tartott előadások látogatásától, vagy mezőgazdasági kiállítások megtekintésétől, ezenkívül pedig rendszeresen megvásárolják az *Erdélyi Gazda* című mezőgazdasági szakfolyóiratot.

Úgy gondolom, hogy ezt a fajta gazdálkodási típust egy olyan köztes típusnak nevezhetjük, amely az önellátásra való termelést célzó kisüzemi

gazdálkodásból átvezet a nagyobb velomenű árutermelést feltételező profitorientált gazdaságokba, hiszen e gazdálkodási stratégiában felfedezhetők a hagyományos gazdálkodási mód nyomai, ugyanakkor a jövőbeni perspektívákat tekintve úgy látom, hogy mind anyagi alapjukat, mind mentalitásukat tekintve esélyesek, hogy felzárkózzanak, és profitorientált gazdasági vállalkozásokká alakuljanak. Ebben az esetben a földbirtokból származó összeget reális jövedelemként határozhatjuk meg, amely jelentős mértékben hozzájárul a család anyagi szükségletinek kielégítéséhez.

Azon túlmenően pedig, hogy a földbirtok valós megélhetési forrást jelent a család számára, a családfővel folytatott beszélgetésből az is kitűnik, hogy ebben a tevékenységben a fő szempont a jövedelem biztosítása, de emellett egy személyes kötődésnek is hangot ad: *én abba nőttem föl, szeretöm is, azt szoktam meg*. Mindemellett megfogalmazódik a föld birtoklásának még egy olyan szerepe, amely évszázadokon át jellemezte azt. Az ugyanis, hogy a földbirtok, ha megfontolt kalkulációval és gondos megműveléssel párosul, a család számára a jövőben is gazdasági önállóságot, függetlenséget biztosít: *én azt mondom, hogy még jelen pillanatban is a tejből annyit kapunk, mint hogy valakinek dógozzon az embör és az poroncojon. Így pedig itthon tudja mit kell csinálni, mintha gyárba járna, vagy valahol egy kőműves csoportba dógozna... Én ezt látom jobbnak, minthogy valakinek szogája lögyél, hogy örökké poroncojon. S ha pedig ő [a fia] a saját eszit jól kihasználja, s gazdászkodik, sokkal jobbná jön ki, minha más dirigálna neki. Ő csak fontolja jól meg a dogot az állattokkal*.

Mindebből kiderül, hogy ebben a mentalításban is párosul a föld birtoklásának képzete a szabadság, a gazdasági önállóság képzetével, így a mai, megváltozott gazdasági és társadalmi körülmények közt is – még ha jóval kisebb mértékben is – tovább él a földbirtok státuszjelző funkciója.

A mezőgazdasági vállalkozók

Az utolsó kategóriába a vizsgált faluban mindössze három család sorolható. Róluk megállapíthatjuk, hogy kimondottan nagyüzemi gazdálkodást folytatnak, agrárvállalkozás keretei között művelik a saját, illetve bérbe vett birtokaikat, fejőstehén-állományuk pedig tizenhét és harminckét darab között mozog. Mezőgazdasági tevékenységgel a rendszerváltást követő időszakban kezdtek foglalkozni, de a renderváltást megelőzően is kapcsolódtak az agrárszektorhoz: a három vállalkozó közül kettő a szocialista mezőgazdaság idején a helyi, illetve a székelykeresztúri gépállomás vezetőjeként tevékenykedett. A

rendszerátvitelt követően megvásárolták a gépállomást, mezőgazdasági tevékenységbe kezdtek, és hatékony termelési szintet sikerült elérniük.

Esetleírás: Török Mihály, 58 éves, mezőgazdasági vállalkozó

A Kobátfalván működő három agrárvállalkozás egyikének a tulajdonosa és vezetője, 1996 óta kimondottan mezőgazdasággal foglalkoznak, nagyüzemi gazdálkodást folytatnak. A rendszerátvitelt megelőző időszakban a két kilométerre fekvő falunak, Tarcsafalvának a gépállomásán dolgozott szekcióvezetőként, így mezőgazdasági termeléssel csak a változás után kezdett foglalkozni: *a forradalom előtt a gépállomásnak voltam a szekcióvezetője... A változás után, mint fizikai személy 1992-ben vállaltam tizennyolc hektár földet. Saját földem nem volt itt, mert nem kobátfalvi, hanem parajdi vagyok, s ott örököltem, ott van nekünk tizenhét és fél hektár, de ott azt mind kiadtam bérbe, s itt vettem mást helyette bérbe.*

A vállalkozás a továbbiakban a következőképpen alakult: *kilencvenhatban leváltam [a társvállalkozótól, akivel addig közösen működtették a vállalkozást], megvettem azt a szekciót, amit vezettem, s akkor vettem meg a nagy istállót, de nem állattenyésztési gondolattal, hanem gépjavítás, karbantartásra gondoltam, mert ugye, kezdett elterjedni falun a mezőgazdasági gépláz. Akkor kezdett mindenki vásárolni traktort, s mezőgazdasági gépeket. Sajnos nem jött össze, mert aki traktort vett, az megpróbálta megbütyközni. Úgyhogy ez nem mönt. A kudarcba fulladt vállalkozás után nagyüzemi növénytermesztéssel kezdett foglalkozni a család: *Akkor át kellett álljunk vagy nagykultúrát termelni, hogy jövedelmet tudjunk megvalósítani. Na most a nagykultúrán dolgoztam pont négy évet. A nagykultúrán azt értem, hogy mezőgazdasági terményt termeltünk, ebbe benne van a gabona, s különböző takarmányok. S ezt megpróbáltuk értékesíteni. Ez jól ment négy évet, de az ötödik évben kezdtek a románok jönni, s hozták az olcsó gabonát, mert nekik az előállítási ár sokkal kevesebb volt, mint mi ahogy előállítottuk. S ezért annyira letört miket, hogy nem tudtuk a gabonát értékesíteni. Miután ez a tevékenység sem tűnt jövedelmezőnek, ezt követően kezdtek állattenyésztésbe, amellyel ma is foglalkozik a család: *Ezért kellett váltásunk s így lettünk állattenyésztők, de szimultán persze dolgozunk nagykultúrával is. De most csak megtermeljük a gabonát az állatoknak, mert nincs is piac, hogy legalább önköltségi áron el tudjuk adni.***

A megművelt földterület kiterjedésében jelentős különbségek vannak az előbbi gazdaságtípusokhoz képest: *Eleinte 143 hektárral kezdtem a gazdálko-*

dást. Ennyit béreltem, utána folyamatosan vásároltam ebből a földből, most harminchét és fél hektár, ami a sajátunk. Most már nem bérelek annyit, 114 ha van össze-vissza. Ebbe benne van a sajátom is. Az állatállomány kimondottan a szarvasmarhára korlátozódik: most 29 db van. A megtermelt tejet értékesítik Ezen kívül pedig mezőgazdasági gépekkel különböző szolgáltatásokat vállalnak, ami hozzájárul a profit megvalósításához. A vállalkozást két, családos fiával együttműködve vezeti, illetve három alkalmazottat foglalkoztat, más, időszakos külső munkaerőt, napszámos munkát nem vesz igénybe.

Annak érdekében, hogy gazdasági haszonra tegyenek szert, T. M. minden évben pontos költségvetési számításokat végez: *Januárban vagy februárban tervet csinálók magamnak. Nekünk muszáj ezt csinálni mert ebből akarunk megélni, ebből akarunk profitálni.* Viselkedésmódja eltér a hagyományos kisüzemi gazdálkodást folytató gazdálkodókéttől, akik ha végeznek is költségvetési számításokat, a saját munkaerőt és a saját géppel végzett munkálatok költségét nem kalkulálják bele a kiadásokba, és az így megvalósított hasznot könyvelik el jövedelemként. Esetében azonban nem így történik a költségvetési számítás: *Mindent felszámolok. És nem úgy számolom, ahogy az enyéim, hanem ahogy vannak a tarifok, mert ugye, van egy republikánus tarifrendszer, ami a monitorokban megjelenik, s ebből indulok ki. Ezeket minden évben megszerzem. S megcsinálom, hogy egy hektárnak mennyi a tarifa s ezzel dolgozom saját magamnak is.* Az alkalmazott termelési és állattenyésztési technikákat illetően nem hagyatkozik csak a hagyományos ismeretekre, hanem szaktanácsadást vesz igénybe: *Én amit lehet, mindent felkutatok. Szakkönyvekből, vannak szaktanácsadások, most is volt Keresztúron. De többek közt elmentem mezőgazdasági fórumokra, kiállításokra, azon kívül pedig a szakemberektől érdeklődöm.*

Mindebből nyilvánvalóvá válik, hogy az ilyen gazdálkodási típusba tartozó családok esetében a mezőgazdaságból származó jövedelem teljes mértékben kielégíti a család anyagi szükségletit, ezt a vállalkozó saját bevallása is megerősíti: *Nem mondom, hogy nem jövedelmező az állattenyésztés, mármint nekünk, mivelhogy az állattenyésztést teljesen tudtam gépesíteni. A takarmányt teljesen géppel készítsük, s ezért tudunk profitot is megvalósítani.* Szempontunkból még érdekes lehet az a mentalitás, amely meghatározza egy nagyüzemi gazdálkodást folytató vállalkozónak egyrészt a földbirtokhoz és a különböző mezőgazdasági tevékenységekhez való viszonyulását, másrészt a hagyományos kisüzemi gazdálkodást folytató termelőkkel szembeni – elhatárolódó – magatartását: *Mert, mondjam őszintén, a falusi ember nem számol még a mostani sem, nem számítsa ki, hogy neki mi jövedelmező s mi*

nem, ő csak azt látja, amikor megkap egy bizonyos összeget. Nem számítja, hogy mennyit kell megint kiadjon, hogy ez az összeg még egyszer megint visszajöjjön. Biztosra tudom, nagyon kevesen. De nekünk muszáj ezt csinálni, mert ebből akarunk megélni, ebből akarunk profitálni. Most már nem úgy van, mint régebb, hogy azt mondták, hogy a mezőgazdasághoz nem kell egyéb csak két erős kar, s egy nagy buta fej.

Ebben a gazdálkodási stratégiában a földbirtok és a tulajdonosa közt a profitorientált termelésen túl nem figyelhető meg semmilyen személyes kötődés: *Mert én nem voltam mezőgazdász, és még most sem szeretem mezőgazdaságot, csak foglalkozom vele, de nem szeretem. Én gépész voltam, s azt szeretem is. Én szeretek a teheneknek enni adni, úgy szeretem, hogy szépek legyenek, azt is szeretem, hogy kikalkulájam, hogy mit kell odaadni, de már egyebet nem szeretek, még azt sem szeretem, hogy mikor a tehén bornyúzik, odamenjek s nézzem.* Ez a mentalitás szöges ellentéte az előbbiek során felvázolt ember–föld viszonyoknak, amikor egyes esetekben az ember–föld kapcsolatában a személyes jelleg tűnik hangsúlyosnak, a másik esetben az anyagi szükségletek kielégítése, de emellett kiérezhető egy személyes kötődés is a földbirtokhoz. T. M. esetéből az derül ki, hogy egyértelműen a gazdasági haszon megvalósítása a cél, és amennyiben ez nem valósul meg, a gazdasági tevékenységen belül változtatásra kerül sor.

Összegzés

A fentiekből kiderült, hogy a kobátfalvi lakosság életében évszázadok óta elemi feltétel a mezőgazdaság egyik alapvető eszköze, a földbirtok. Ez képviselte a legfőbb anyagi értéket, ami a családok fennmaradását és anyagi gyarapodását lehetővé tette. Amikor valaki igyekezett megfosztani e családokat egy-egy parcellától vagy az összes birtokuktól, akkor a gazdák érthető módon úgy érezték, hogy a kenyeret veszik ki családjuk szájából. Ez pedig elég indok ahhoz, hogy ellenszegüljenek az őket megfosztani törekvőknek, legyenek azok magánszemélyek, vagy az aktuális politikai hatalom képviselői. Az adatközlők által elmondottakból kideült, hogy a föld birtoklásának többféle aspektusáról kell beszélnünk, és ezek mindegyike meghatározta a helyiek viselkedését és esetenként a konfliktusok generálódását. A többször hangsúlyozott anyagi értékén túl – a föld mint a megélhetés feltétele – a föld birtoklása szimbolikus tőkeként is funkcionált (vö. Bourdieu 1978), a birtoklás presztízs-kérdés volt a gazdák számára, hisz a falusi társadalom va-

lamelyik rétegébe aszerint soroltak be egy-egy családot, hogy mennyi és milyen minőségű földterülettel rendelkezik. Végül pedig a hagyományos falusi társadalomban a földbirtok még arra is alkalmas, hogy a család erkölcséről adjon tanúbizonyságot, annak függvényében, hogy a meglévő földbirtokokat gondosan művelik, illetve megtartani és gyarapítani igyekeznek vagy pedig – nem gondolva sem az elődökre, akik fáradságos munkával szereztek, sem az utódokra, akiknek még szükségük lehet rá – felelőtlenül bánnak vele: parlagon hagyják vagy pedig áruba bocsátják.

Az elmondott szövegekből kiderül, hogy a mai földbirtokkal rendelkező kobátfalvi lakosság számára a föld birtoklása éppúgy jelent anyagi biztonságot, mint szimbolikus tőkét, és erkölcsi értéket. Ezt a kijelentést azonban árnyalnunk kell, hiszen az elmúlt, több mint fél évszázad társadalmi és politikai változásai a faluban eltérő gazdálkodási módokat hoztak létre, és ezek mindegyikében másként tekintenek a földbirtokra. Az utóbbi évtizedekben zajlott politikai és gazdasági átrendeződések jelentős mértékben megváltoztatták Kobátfalva társadalmát éppúgy, mint az embereknek a földbirtokhoz való viszonyát. Mindezek ellenére van egy olyan réteg – körülbelül a földbirtokkal rendelkező lakosság egyharmada –, amelyről úgy gondolom, a jövőben is megmarad, és amely számára a föld birtoklása valós megélhetési forrást jelent, és mellette biztosítja azt a presztízszt, amely által az illető család a falu társadalmában előkelő helyet foglalhat el. *Mert – és egyik kedves adatközlőm gondolatának újbóli idézésével zárnam munkámat – azt tudja meg akárki, hogy egyebütt nem lehet élelmet termelni sem embörnek, sem állatnak, csak a földben.* (M. D.)

Szakirodalom

BALOGH István

1972 A paraszti gazdálkodás és termelési technika. In: SZABÓ István (szerk.): *A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848–1914.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 349–428.

BOURDIEU, Pierre

1978 A szimbolikus tőke. In: Uő: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése.* Gondolat Kiadó, Budapest, 379–401.

EGYED Ákos

1981 *Falu, város, civilizáció. Tanulmányok a jobbágyfelszabadítás és a kapitalizmus történetéből Erdélyben 1848–1914.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

FÉL Edit – HOFER Tamás

1997 *Arányok és mértékek a paraszti gazdálkodásban*. Balassi Kiadó, Budapest

KÁPOLNÁSI Zsolt

2005 Kollektivizálás Székelybetlenfalván. In: BÁRDI Nándor (szerk.): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 149–174.

KOTICS József

2001 Gazdálkodói mentalitás és paraszti polgárosodás. Egy régióvizsgálat tanulságai. In: Uő: *Mások tekintetében*. (A Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszék Könyvei, 4.) Miskolci Egyetem, Miskolc, 109–153.

LÁSZLÓ Márton

2005 Kulák-névjegyzék összeállítása Maros megyében, Marosvásárhely rajonban 1949–1952. In: BÁRDI Nándor (szerk.): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 174–198.

OLÁH Sándor

2001 *Csendes csatatér. Kollektivizálás és túlélési stratégiák a két Homoród mentén (1949–1962)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

2004a Ember és föld a Székelyföldön. In: Uő: *Falusi látletelek (1991–2003)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 18–24.

2004b Gazdálkodásmód és életvitel. In: Uő: *Falusi látletelek (1991–2003)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 25–32

PETI Lehel

2004 Tejpénz a bankkártyán. Reprivatizáció, dekollektivizálás és mezőgazdasági specializáció egy Kis-Küküllő menti agrártelepülésen. In: SZABÓ Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok 3. Fiatal kutatók a népi kultúráról*. (Kriza Könyvek, 23.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 184–212.

SZABÓ Á. Töhötöm

2006 Robogóból kissetékér. Három erdélyi kistáj gazdálkodásának erőforrásai. In: JAKAB Albert Zsolt – SZABÓ Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok 5. Fiatal kutatók a népi kultúráról*. (Kriza Könyvek, 27.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 179–200.

VINCZE Mária

1995 A román agrárpolitika és a kisparaszti gazdaságok. *Korunk* VI. (5) 36–39.

Függelék

Birtokmegoszlási adatok

Birtokkategóriák hektárban	Gazdaságok száma
0–0,5	17
0,5–1,00	6
1,00–2,00	16
2,00–3,00	12
3,00–4,00	8
4,00–5,00	5
5,00–6,00	1
6,00–7,00	6
7,00–8,00	2
8,00–9,00	3
9,00–10,00	2
10,00–11,00	5
11,00–12,00	1
12,00–13,00	3
13,00–14,00	1
14,00–15,00	–
15,00–16,00	1
16,00 fölött	3

1. táblázat. Forrás: *Siménfalvi Polgármesteri Hivatal mezőgazdasági statisztikái, 2005*

Birtokkategóriák hektárban	Szántó	Legelő	Kaszáló	Erdő
0–0,50	2,1	0,13	0,86	1,11
0,5–1,00	1,38	0,66	0,68	–
1,00–2,00	7,18	3,72	11,47	5,82
2,00–3,00	9,94	1,55	12,2	6,78
3,00–4,00	7,59	3,84	9,55	6,59

Birtokkategóriák hektárban	Szántó	Legelő	Kaszáló	Erdő
4,00–5,00	7,60	4,36	10,93	2,58
5,00–6,00	1,78	0,55	4,87	1,00
6,00–7,00	10,15	7,73	14,94	4,50
7,00–8,00	5,15	3,11	6,57	2,50
8,00–9,00	9,51	3,88	10,91	1,00
9,00–10,00	2,66	8,98	7,46	2,00
10,00–11,00	7,39	14,41	29,58	4,42
11,00–12,00	5,63	1,70	4,01	0,50
12,00–13,00	14,85	12,63	5,57	15,72
13,00–14,00	4,09	2,00	7,32	0,60
14,00–15,00	–	–	–	–
15,00–16,00	2,53	4,64	8,20	5,17
16,00 fölött	12,80	14,20	7,57	8,60

2. táblázat. Forrás: *Siménfalvi Polgármesteri Hivatal mezőgazdasági statisztikái, 2005*

Adatközlők

Mircse Domokos, 78 éves, nyugdíjas, 16 hektár földbirtok

Mircse Domokosné, szül. Pap Julianna, 70 éves, nyugdíjas

Osváth Miklós, 66 éves, nyugdíjas, 18 hektár földbirtok

Pap Gyula, 78 éves, nyugdíjas, 7 hektár földbirtok

Pap Gyuláné, szül. Buzogány Irma, 72 éves, nyugdíjas

Pap Sándor, 51 éves, állami alkalmazott, gazdálkodó, 2 hektár saját földbirtok,
4,5 hektár bérelt

Szász Gábor, 81 éves, nyugdíjas, 12 hektár földbirtok

Török Mihály, 58 éves, mezőgazdasági vállalkozó, 37 hektár saját földbirtok,
77 hektár bérelt